

Effective Confrontation of the Government with Security Crises from Imam Ali's Point of View in Nahj al-Balagha

mohamadhosein kazemi*

Majid Kafi**

Abstract

The present study, with the purpose of revealing Imam Ali's tactfulness in dealing with security crises, aims to answer this question: "What is Imam Ali's model of confrontation with security crises according to the text of Nahj al-Balagha?" To find the answer to this question, data were first gathered from the text of Nahj al-Balagha using a library research method. Then, through a grounded theory research method and applying different stages of coding, 44 categories were obtained. The categories were then linked around a central category and eventually formed into a model. The findings of this study show that Imam Ali considers factors such as damage to morality, religion and economy, inefficiency, corruption, suspicions, weakening the popular base of the government, and the enemies' efforts as the causes of security crises; and that to control such crises, the government should adopt strategies that rely on religion to reform the government and society. The behavior of the agents should be controlled and the political system under a unified leadership should strive to create lasting peace and maintain integrity and efficiency. At the same time, the system should commit itself to accountability and transparency with people, and, through the proper doing of duties and meritocracy, should pay attention to the growth and development, and the attainment of public consent. Also, while educating and warning the people, it should inform the society with continuous enlightenment so that they will be prepared to face the crisis. If the crisis leads to a confrontation, the system should act step by step, and eventually punish the enemies and traitors. In all these cases, the government is obliged to put morality and religion as the basis of its actions.

* PhD Student of Islamic History, Baqir al-Olum University, kmohamadhosein@ymail.com

** Assistant Professor, Research Institute of Hawzah and University, mkafi@rihu.ac.ir

Date received: 2020- 06-07, Date of acceptance: 2020- 10-01

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

۲۳۲ پژوهش‌نامه علوی، سال یازدهم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹

Keywords: Security Crisis, Nahj al-Balaghah, Imam Ali , Grounded theory Governance

مقابله موثر حاکمیت با بحرانهای امنیتی از دیدگاه امام علی (ع) در نهج البلاغه

محمد حسین کاظمی*

مجید کافی**

چکیده

پژوهش حاضر با هدف نشان دادن تدابیر امام علی (ع) در مقابله با بحران‌های امنیتی تلاش می‌کند تا به سوال «مدل مقابله امام علی (ع) با بحران‌های امنیتی با تأکید بر متن نهج البلاغه چگونه است؟» پاسخ دهد. برای یافتن پاسخ این پرسش، ابتدا داده‌ها با روش کتابخانه‌ای از متن نهج البلاغه گردآوری شد. سپس با استفاده از روش تحقیق داده بنیاد و اجرای مراحل مختلف کدگذاری آن، ۴۴ مقوله به دست آمد. سپس، مقوله‌ها حول محور مقوله محوری به هم مرتبط شد و نهایت در یک مدل درآمد. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که حضرت عواملی مانند صدمه دیدن اخلاق و دین و اقتصاد، ناکارآمدی، فساد، شبهات، تضعیف پایگاه مردمی حکومت و تلاش دشمنان را علل پیدایش بحران‌های امنیتی می‌داند که برای مهار آن حکومت باید راهبردهایی را اتخاذ کند که در آن با تکیه بر دین اصلاحات در حکومت و جامعه صورت گیرد. رفتار کارگزاران کنترل شود و نظام سیاسی تحت رهبری واحد برای ایجاد صلح پایدار و حفظ یکپارچگی و کارآمدی تلاش کند. در عین حال، خود را ملزم به پاسخگویی و شفاف سازی با مردم بداند و با انجام درست وظایف و شایسته‌سالاری به رشد و توسعه و جلب رضایت عمومی توجه کند. در این میان ضمن آموزش و انداز مردم، با تبلیغات مستمر و روشنگری جامعه را آگاه نماید تا برای مقابله با بحران آماده شوند. اگر کار به رویاری رسید به صورت پلکانی و مرحله

* دانشجوی دکتری تاریخ اسلام، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، kmohamadhosein@ymail.com

** استادیار گروه جامعه‌شناسی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، mkafi@rihu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۱۸، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۱۰

به مرحله عمل کند و در نهایت دشمنان و خائنان را مجازات نماید. حکومت موظف است در تمامی این موارد اخلاق‌مداری و دینداری را سرلوحه خود قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: بحران امنیتی؛ نهج البلاغه؛ امام علی (ع)؛ داده بنیاد؛ حاکمیت.

۱. مقدمه

تأمین امنیت داخلی از مهمترین مسائل حکومتها است و اگر قلمرو حکومتی دستخوش ناامنی و بحران امنیتی گردد؛ آنگاه تلاشها در عرصه‌های فرهنگ، اقتصاد، سیاست داخلی و خارجی نتایج مطلوب نرسیده و حکومت در تحقق آنها ناکام میگردد و حتی ممکن است با وخامت بیشتر اوضاع موجودیت حکومت نیز با خطرات جدی مواجه شود و بدون شک امنیت یکی از مهمترین و اساسیترین نیازهای اجتماعی بشر است که وجود آن از نخستین ضروریات محسوب میشود و بدون آن زندگی سعادت‌مند برای تمامی مردم امکان پذیر نمیشد. (نوبری، اسماعیلی، ۱۳۹۹: ۲۴۵) به همین علت حکومتها میکوشند تا تدابیری برای حل این مساله بیاندیشند.

این تدابیر بسته به نوع حکومت برخاسته از باورها و مصالح جامعه و سیاست گذاران آن حکومت میباشد. این مساله در مورد یک جامعه و حکومت اسلامی نیز صادق است، به این معنا که اگر یک جامعه و حکومت اسلامی دستخوش بحران امنیتی شود با توجه به اصولی که ساختارهای آن جامعه و حکومت شکل داده تدابیری برای مهار بحران در نظر گرفته میشود که لازم است بر مبنای تعالیم اسلام باشد و در این مسیر میتوان از تجربه و تعالیم بزرگان دین در این مساله بهره جست.

در دوران خلافت امام علی (ع) (۴۰-۳۵ق) قلمرو اسلام دچار ناامنی و بحرانهای امنیتی مانند جمل، صفین، نهروان و نامیه‌های پراکنده‌ای به نام غارات شد. (برای اطلاعات بیشتر بنگرید به: خضری، ۱۳۸۸: ۱۱۷/۱-۱۲۵) که یکی از آن موارد، بحرانی بود که توسط خوارج به وجود آمد. این افراد که ابتدا با حضرت بیعت نموده و در رکاب ایشان جهاد کردند اما پس از اعلام نتیجه حکمیت؛ حضرت را کافر دانستند و ناامنی‌هایی را در قلمرو حضرت به وجود آوردند که در نهایت به جنگ نهروان منجر شد. (دینوری، ۱۳۶۸: ۲۰۲-۲۱۱) حضرت در این دوره سخنان فراوانی در مورد بحرانهای امنیتی بیان فرمودند که حجم قابل توجهی از آن در نهج البلاغه به ثبت رسیده و با مطالعه روشمندان آن میتوان به تلاشها و تدابیر حضرت در مقابله با این بحرانهای پی برد و از آن برای حل مسائل جامعه‌ی اسلامی

کمک گرفت. در کنار این مساله با توجه تمایل اکثر افراد جامعه به پیروی از امام علی (ع) و همچنین استقرار نظام اسلامی در جامعه انجام مطالعاتی از این دست برای کسب آگاهی از مجموعه تدابیر حضرت برای اداره جامعه ضروری است و در عین حال نیز میتواند حرکتی در راه بومی و اسلامی سازی علوم انسانی باشد.

در این پژوهش بر آنیم تا با مطالعه‌ی نهج البلاغه، ابتدا آن دسته از فرمایشهای امام علی (ع) را که ناظر به بحرانهای امنیتی را استخراج کرده سپس داده‌ها را با بهره‌گیری از روش تحقیق کیفی داده بنیاد یا گراند تئوری مورد تحلیل قرار دهیم تا علل و عوامل، شرایط یا زمینه‌های بحران امنیتی در نهج البلاغه مشخص شود. در ادامه هم میکوشیم تا نشان دهیم که امام علی (ع) برای مقابله‌ی موثر با بحرانهای امنیتی چه تدبیری اندیشیده است. در واقع این قسمت از پژوهش که بخش نهایی کار است ناظر به یافته‌های قسمت قبل در علل و عوامل و شرایط است که حضرت با توجه به یافته‌های ما، چه نوع رفتاری را برای مقابله‌ی موثر با بحرانهای امنیتی مناسب میداند و با تغییر در چه علل و عوامل و زمینه‌هایی میکوشد تا از وقوع بحران جلوگیری نماید و یا بحرانهای بالفعل را خنثی کند.

در نهایت میتوان گفت این تحقیق بر آن است تا به این سوال پاسخ دهد که «مدل مقابله‌ی امام علی (ع) با بحرانهای امنیتی با تأکید بر متن نهج البلاغه چگونه است؟»

۱.۱ پیشینه تحقیق

امین پاشایی هولاسو، محمد رضا شعبانی، جواد استکی (۱۳۹۶) در مقاله‌ی «شناسایی عوامل موثر بر تحقق امنیت ملی در نهج البلاغه» تلاش دارند تا با ارائه‌ی ۲ پرسشنامه به جامعه آماری متشکل از صاحب نظران دانشگاهی و خبرگان آشنا به علوم و معارف اسلامی، مدیریت منابع انسانی، مباحث امنیتی و کارشناسان حوزوی که پایایی آن از آزمون آلفای کرونباخ برابر ۰/۹۵. محاسبه گردیده به سوال «عوامل موثر بر تحقق امنیت ملی در نهج البلاغه کدامند و چه اولویتی نسبت به یکدیگر دارند؟» پاسخ دهد و عوامل موثر را از طریق تعامل مردم و حکومت بر تحقق امنیت ملی از دیدگاه امام علی (ع) شناسایی و اولویت بندی کند.

این تحقیق از این جهت که تعامل و وظایف مردم و حکومت را مد نظر قرار داده و نشان میدهد که برای تحقق امنیت ملی باید مردم و حکومت توأم با هم در ارتباط و تعامل باشند به تحقیق ما نزدیک است و برخی از اولویتهای به دست آمده از آن نیز مانند وفاداری

مردم به نظام، عمل به کتاب خدا و سیره رسول الله (ص)، اسلامی بودن حکومت، حرکت بر محور ولایت و تامین امنیت برای مردم با برخی از راهبردهای تحقیق ما مشابهت دارد اما پژوهش ما از آن جهت که ناظر به بحرانهای امنیتی به انجام رسیده و موضوعاتی فراتر از وظایف مردم و حاکمیت نسبت به هم را مانند نفوذ دشمن، تلاش مخالفان برای رسیدن به قدرت، نهادینه شدن شبهات در بخش متغیرهای علی و ایمان راسخ به خدا و اشراف اطلاعاتی در متغیرهای زمینه‌ساز و امکان بهره‌مندی از امدادهای الهی و امکان تغییر رفتار و عقب نشینی دشمن در بخش متغیرهای مداخله‌گر و روشن‌گری درباره‌ی دشمنان و سرزنش و مجازات آنان در بخش راهبردها مورد توجه قرار داده و همچنین از روش داده بنیاد برای تحلیل داده‌ها استفاده کرده و تکیه بر پرسشنامه ندارد که از این جهات از تحقیق فوق متمایز است.

محمد حسن الهی زاده (۱۳۹۵) در مقاله‌ی «بازنمایی جایگاه امنیت انسانی در سیره‌ی حکومت امام علی (ع)» با هدف تبیین جایگاه «امنیت انسانی» نزد امام علی (ع) به بررسی این مقوله در سیره‌ی حکومتی ایشان پرداخته و با استفاده از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و گرد آوری کتابخانه‌ای داده‌ها، در تلاش است تا به این سوال پاسخ دهد که «مقوله امنیت انسانی در سیره‌ی حکومتی امام علی (ع) چه وضعیتی داشته است؟» و نشان می‌دهد که در حکومت امام علی (ع)، مردم هدف امنیت هستند نه دولت زیرا به باور حضرت تامین «امنیت انسانی» زیرساخت فعالیت حکومت بوده که باعث جلب اعتماد مردم و موفقیت سیاستهای حکومت میشود. اجرای دقیق احکام و فرامین دین، ناظر دانستن خداوند، تلاش کارگزاران برای جلب رضایت الهی، رعایت انصاف و عدالت نسبت به مردم در هر حالت از مهمترین راهکارهای حضرت برای تحقق این نوع از امنیت است.

این تحقیق در بیان ویژگی‌های تامین امنیت فردی در حوزه‌های مراوده، رویه‌ی حکومتی و توزیع قدرت و ثروت راهکارهایی را ذکر میکند که با آن دسته از راهبردهای ارائه شده در تحقیق ما که نسبت به مردم بیان شده نزدیک است اما تحقیق ما از آن جهت که نهج البلاغه را ناظر به بحرانهای امنیتی مورد مطالعه قرار داده، راهبردهای دیگری را ناظر به شرایط جامعه، عملکرد حکومت و رفتارهای دشمن ارائه میکند و نگاه وسیعتری دارد.

محمد رضا ستوده نیا، محمد جانی پور (۱۳۹۱)، در مقاله‌ی «الگوی مدیریت بحرانهای سیاسی - اجتماعی از منظر امیرالمومنین علی (ع)» با هدف استخراج یک الگوی مدیریتی برای بحرانهای سیاسی - اجتماعی از خلال مطالعه‌ی نامه‌های امام علی (ع) به معاویه در

تلاش هستند تا پس از گرد آوری داده‌ها آنها را با استفاده از روش تحلیل محتوا (Content Analysis) سازمان دهی کنند. البته در این مسیر نامه‌های معاویه به امام را نیز به همین سبک مورد مطالعه قرار می‌دهد.

این تحقیق در پایان یک الگوی مدیریتی پنج مرحله‌ای برای بحران‌های سیاسی - اجتماعی ارائه می‌کند که مراحل آن عبارتند از: تمسک به اصول اخلاقی، تبیین علل وقوع بحران، افشای ماهیت نفاق رهبران، تبیین نقاط منفی و ضعف بحران و در نهایت تبیین نقاط مثبت و قوت خود برای اثبات شایستگی است.

این تحقیق از جهت توجه به اصول اخلاقی و دینی، تبیین علل و وقوع بحران، روشنگری در مورد دشمنان به تحقیق ما نزدیک است اما از ۲ جهت نیز متفاوت است؛ اول: روش تحلیل داده‌ها که ما بر خلاف این تحقیق از روش داده بنیاد بهره بردیم. دوم: ما علاوه بر علل وقوع، به متغیرهای مداخله‌گر و زمینه‌ساز نیز که در راهبردها اثر می‌گذارند و تاثیر گذاری آنان را تسهیل یا محدود می‌کنند نیز توجه داشتیم. در تحقیق ما راهبردهایی مانند: انجام اصلاحات، اطاعت از رهبری و حاکمیت واحد، کارآمدی نظام و توجه به رشد و توسعه، حفظ یکپارچگی و آموزش اقشار مختلف جامعه هم مد نظر قرار گرفته و همچنین در تلاش هستیم تا نتایج و پیامدهای این راهبردها را نیز به مخاطبان ارائه کنیم.

اسماعیل خان احمدی (۱۳۹۱) در مقاله‌ی «امنیت پایدار در نظام سیاسی اسلام از منظر نهج البلاغه»، با فرض اینکه راهبردهای ارائه شده توسط مکاتب و صاحب نظران حوزه امنیت در راستای تامین منافع حزب یا گروه خاص بوده و نه تنها امنیت جوامع بشری را تامین نمی‌کند بلکه آن را به مخاطر می‌اندازد، در صدد است تا ابعاد امنیت را بر مبنای راهبرد امنیتی و با الگوی علمی رایج در مکاتب امنیتی بررسی کند. این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و دارای ماهیتی توصیفی - تحلیلی بوده که داده‌های خود را با روش کتابخانه‌ای جمع آوری کرده و در تلاش است تا به ۲ سوال «راهبرد امنیت پایدار در نظام سیاسی اسلام از منظر نهج البلاغه چیست؟» و «مبانی، چهارچوب و اصول امنیت در نظام سیاسی اسلام از منظر نهج البلاغه چیست؟» پاسخ دهد. این تحقیق نشان می‌دهد که راهبرد امنیتی اسلام علاوه بر زمینه سازی کمال قرب الهی انسان، منطبق بودن با سعادت فطرت انسان، مشروعیت بخشیدن به جهاد و ترویج روحیه استکبار ستیزی، ظرفیتهایی را برای مقابله با تهدیدهای سخت، نیمه سخت، نرم، عمق بخشی داخلی و خارجی فراهم می‌کند.

این تحقیق از آن جهت که به دنبال نشان دادن اصول، مبانی، چهارچوب و راهبرد امنیت از منظر نهج البلاغه است به تحقیق ما نزدیک است اما از آن جهت که بحرانهای امنیتی را مد نظر قرار نداده با تحقیق ما تفاوت دارد.

پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه که هرکدام در تلاش بودند تا راه‌های تامین امنیت و پایداری آن و همچنین مواجهه با بحرانها را در نهج البلاغه مورد مطالعه قرار دهند تا بتوانند دیدگاه‌های امام علی (ع) را از آن استخراج کنند با وجودی که به نتایج ارزشمندی دست یافته‌اند که ملاحظه آن برای پژوهشگران این عرصه لازم است اما هنوز خلاء یک پژوهش روشمند که به طور خاص به بحران امنیتی بپردازد و تلاش کند تا دیدگاه‌های امام علی (ع) را در مقابله‌ی موثر حاکمیت با بحرانهای امنیتی در نهج البلاغه مورد مطالعه قرار دهد احساس میشود. برای این کار پژوهش پیش رو با استفاده از روش داده بنیاد، داده‌های استخراج شده از نهج البلاغه را مورد تحلیل قرار میدهد با این کار ۲ تفاوت عمده میان این پژوهش و تحقیقات گذشته حاصل میشود اولی در انتخاب روش است و دیگری در یافته‌های حاصل از استفاده از این روش. زیرا با روش داده بنیاد پس از به دست آوردن متغیرهای علی و راهبردها، متغیرهایی - زمینساز و مداخله‌گر - را که در میزان اثرگذاری راهبردها موثر هستند را مورد توجه قرار میدهم به دست می‌آوریم و پس از طی این مسیر هم به نتایج و پیامدهای راهبردها میرسیم. در مجموع میتوان گفت قابلیت‌های مثبت روش داده بنیاد مانند گستردگی آن در تحلیل داده‌ها باعث تمایز اساسی و تحقیق حاضر با دیگر پژوهشهای نزدیک به آن میشود

۲.۱ مفهوم شناسی تحقیق

۱.۲.۱ امنیت، بحران، بحران امنیتی

واژه‌ی امنیت از «امن» گرفته شده و در اصل، دلالت بر دو معنای نزدیک به هم دارد: یکی آرامش دل و دیگری تصدیق، زیرا انسان چیزی را تصدیق میکند و گواهی مینماید که نسبت به آن اطمینان دارد و دلش آرام است. (ابن فارس، ۱۴۰۴: ج ۱/ ص ۱۳۴) امنیت همچنین به معنای رهایی از مخاطرات مختلف است و آن را میتوان به شرایطی که در آن - یک موجود - در معرض خطر نبوده یا از خطر محافظت شود تعبیر کرد. (کینگ و موری، ۱۳۸۳: ۹) امنیت را همچنین میتوان وضعیتی دانست که در آن بین خواسته‌ها و داشته‌ها در

یک واحد سیاسی یا اجتماعی معین، با توجه به ضریب ایدئولوژیک آن، تناسب وجود داشته باشد به گونه‌ای که اعضا، تولید رضایتمندی مینمایند. (افتخاری، ۱۳۹۳: ۸۸)

بحران نیز عبارت است از وضعیتی که نظم سیستم یا قسمتهایی از آن را مختل کرده و پایداری آن را بر هم زند. (قائدی، ۱۳۸۲: ۳۱۸) در این زمان تهدیدی جدی نسبت به ساختهای زیربنایی و یا ارزشها و هنجارهای اساسی یک سیستم پدید می‌آید که مورد ادراک ذینفعان بوده و تحت فشار زمانی و محدودیت گزینه‌ها؛ در شرایط عدم قطعیت شدید و احساس کاهش کنترل، اتخاذ تصمیمات حیاتی دقیق و پرهزینه را الزامی می‌سازد (حسینی، ۱۳۸۵: ۴۷) که این وضعیت مستلزم به کارگیری انرژی و سرمایه‌ی بیش از میزان مشابه در وضعیت عادی است. (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۶: ۱۳)

بحران امنیتی، بحران مشروعیت نظام حاکم است. آنگاه که نخبگان سیاسی جامعه استعداد و توان تولید و بازتولید ارتباطات و مناسبات مبتنی بر اعتماد و مقبولیت خود را از دست میدهند و سامانه دچار ناکارآمدی میشود، بحران حادث میشود. (تاجیک، ۱۳۷۹: ۲۸)

بحران امنیتی مرحله‌ای از حادث شدن اوضاع را نشان میدهد که در آن مداخله‌ی نهادهای سازمانهای امنیتی به امری پذیرفته شده تبدیل میشود. (تاجیک، ۱۳۷۹: ۴۸)

با توجه به معنای بیان شده در این موضوع باید گفت که منظور ما از بحران امنیتی، بحرانی است که امنیت یک واحد سیاسی یا اجتماعی معین را با خطرات مختلف درگیر کند و ضمن عبور از حفاظهای امنیتی آن واحد، خسارات و آسیبهایی را به دنبال داشته باشد. در این نوع از بحران نظم مطلوب سیستم حاکم دچار اختلال شده و فرصت و امکانات او برای مواجهه با بحران محدود و اقدامات هزینه ساز میشود.

۲. روش تحقیق

در این پژوهش کیفی از روش داده بنیاد استفاده شده که عبارت است از فرایند ساخت یک نظریه‌ی مستند و مدون از طریق گرد آوری سازمان یافته و تحلیل استقرایی مجموعه داده گرد آوری شده به منظور پاسخگویی به پرسشهای نوین در زمینه‌هایی که فاقد مبانی نظری کافی برای تدوین هرگونه فرضیه و آزمون هستند. (منصوریان، ۱۳۸۶: ۸) این روش به پژوهشگران در حوزه‌های موضوعی گوناگون امکان میدهد تا به جای اتکاء به تئوریهای موجود خود به تدوین تئوری اقدام کنند. این تئوری به شکل نظاممند و بر اساس داده‌های واقعی تدوین میشود. این روش در مواردی که دانش ما در آن زمینه‌ها محدود است،

خصوصاً در موضوعات نو، کم سابقه، نیازمند ژرف اندیشی، کاربرد زیادی دارد. (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۶: ۱۹۷/۱)

استفاده از این روش میتواند برای محققان علوم اسلامی جذاب باشد و پژوهشگران را به استفاده از آن ترغیب کند، زیرا مطالعه‌ی متون اسلامی با این روش علاوه بر اینکه میتواند مسیر نوآوری در علوم اسلامی را هموار سازد محقق را از محدودیت آزمون نظریه‌ها که ممکن است به تحمیل نظریه بر متون اسلامی و تفسیر به رای آنها منجر شود رها میکند. (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۴) البته در استفاده از این روش دقت نظر در برخی مقدمات مانند تعیین موضوع و واژه‌شناسی، استفاده از روشهای دستیابی و بازخوانی درست متون اسلامی و تعیین معیار سنجی روایات ضرورت اساسی دارد. (بهریزی لک و علیاری، ۱۳۹۶: ۵۴۹)

در این روش تمامی مراحل جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل داده‌ها و ساخت تئوری به عنوان رهیافتی منسجم و متقابلاً مرتبط دیده میشوند و حالتی دورانی دارد. روش داده بنیاد با ایده‌های اولیه راجع به یک سوال پژوهش شروع شده و به تولید گزارش راجع به نتایج ختم میشود. (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۶: ۱/۱-۲۰۲)

برای به دست آوردن نظریه با استفاده از این روش لازم است تا داده‌ها اولیه را طی مراحل ساماندهی کرد که به آن کدگذاری گفته میشود.

نخستین گام در نظریه پردازی با روش داده بنیاد کدگذاری باز نام دارد که به مشاهده‌ی مفاهیم و مقوله‌ها منتهی میشود. این گام فرایندی تحلیلی است که از طریق آن مفاهیم شناسایی شده و ابعاد آنها در داده‌ها کشف میشوند. (دانایی فر و امامی، ۱۳۸۶: ۸۰) اما مفهوم، پدیده‌ی برجسته خورده یا نام گذاری شده است که پژوهشگر حضور آن را در داده‌ها مهم یافته است. غرض از نام گذاردن بر روی پدیده‌ها آن است که پژوهشگر بتواند رویدادها و اتفاقها و اشیاء مشابه را تحت یک عنوان یا رده قرار دهد. رویدادها و اتفاقها عناصر مجزا و ناپیوسته‌اند، ولی ویژگیهای مشترک یا معانی مرتبط موجود در آنها گروه‌بندی‌شان را ممکن میسازد. (استراوس و کرین، ۱۳۹۷: ۱۲۵) سپس با فرایندی تحلیلی و انجام مقایسه‌ها برای برجسته سازی شباهتها و تفاوتها، به مفاهیم انتزاعیتری به نام مقوله‌ها میرسیم که شالوده‌های ساختن نظریه هستند. (برای اطلاعات بیشتر بنگرید به: دانایی فر و امامی، ۱۳۸۶: ۸۱-۸۲)

مرحله‌ی بعد کدگذاری محوری است که در آن هدف ما پروراندن مقوله‌ها و ربط دادن آنها به یکدیگر به صورت منظم است. این گام مهم است زیرا طی آن ما داریم نظریه را میسازیم. (استراوس و کرین، ۱۳۹۷: ۱۶۴) این مرحله حول محور یکی از مقوله‌ها صورت میگیرد که دارای شرایطی از جمله قابلیت ربط به مقوله‌های عمده و مشارالیه بودن در اغلب داده‌ها و منطقی بودن توضیحی که از مرتبط کردن آن با سایر مقوله‌ها حاصل میشود است. (برای اطلاعات بیشتر بنگرید به: استراوس و کرین، ۱۳۹۷: ۱۶۸) ایجاد ارتباط میان مقوله‌ی محوری با دیگر مقوله‌ها، شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر و پیامدها را روشن میکند.

در مرحله‌ی بعد که کدگذاری انتخابی نام دارد پژوهشگر یک نظریه را از روابط فیما بین مقوله‌های موجود در مدل کدگذاری محوری به نگارش در می‌آورد و مقوله‌ها در ارتباط با یکدیگر در قالب یک مدل عرضه شده و ارتباط آنها با هم توصیف میشود. (ایمان، ۱۳۹۱: ۸۱)

۱.۲ کدگذاری داده‌ها

۱.۱.۲ مرحله اول: کدگذاری باز

در این مرحله، پس از جمع آوری داده‌ها بر اساس روش مرسوم در نظریه‌ی داده بنیاد، به هر یک از اجزاء عنوان و برجسی داده میشود. این عنوان، که اصطلاحاً به آن «کد» گفته میشود، باید گویای محتوای داده باشد، به طوری که محقق و خواننده، با مشاهده‌ی این عنوان و تیترا تا حد زیادی به مفهوم جملات پی ببرند. (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۰) این برجسهای مفهومی که در تحقیق حاضر بر فرازهایی از نهج البلاغه داده شده مفاهیم را تشکیل میدهند.

گام بعدی در این مرحله تولید مقوله از این مفاهیم است که این مقوله‌ها در مقایسه با مفاهیم انتزاعیتر بوده و سطحی بالاتر را نشان میدهند. آنها از طریق همان فرایند تحلیلی انجام مقایسه‌ها برای برجسته سازی شباهتها و تفاوتها، که در سطح پایتتر برای تولید مفاهیم استفاده شد تولید میشوند. مقوله‌ها شالوده‌های ساختن نظریه هستند. آنها ابزاری فراهم میکنند که به وسیله آن نظریه میتواند یکپارچه شود. (دانایی فر و امامی، ۱۳۸۶: ۸۱-۸۲)

اکنون محقق باید به دسته بندی و مقایسه‌ی عناوین استخراج شده از مفاهیم بپردازد. این کار مستلزم صرف وقت و حوصله بسیار است؛ چرا که در ابتدا ارتباط بین آنها چندان آشکار نیست. در واقع محقق خود را با انبوهی از داده‌های خام روبرو می‌بیند که چندان ربطی به هم ندارند، اما به زودی پیوندهای مرئی هویدا خواهد شد و زیبایی روش داده بنیاد در این مرحله نهفته است. با مقایسه مفاهیم مختلف میتوان زمینه‌های مشترک میان آنها را کشف کرد که امکان طبقه بندی مشابه در قالب دسته‌های یکسان را فراهم خواهد ساخت که حاصل این مرحله از فرایند تحقیق شکل گیری مولفه‌ها است. (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۱) پس از مطالعه بیانات امام علی (ع) در نهج البلاغه ۴۱۴ مفهوم اولیه از میان فرمایشهای حضرت که راجع به بحرانهای امنیتی بیان شده استخراج شد. سپس با دسته بندی مفاهیم بر اساس وجوه اشتراکی آنان از میان مفاهیم موجود ۴۴ مقوله به دست آمد.

جدول شماره ۱ نمونه‌های از کدگذاری باز

نمونه منابع	نمونه عبارات‌های نهج البلاغه	کدهای مفهومی
1. خطبه 6 2. خطبه 10 3. خطبه 168	من آگاهی لازم به امور را دارم، نه حق را پوشیده داشتم، و نه حق بر من پوشیده ماند.	آگاهی رهبر از شرایط
1. نامه 39 2. خطبه 167 3. نامه 44	اطلاع یافتم که معاویه برای تو نامه‌ای نوشته تا عقل تو را بلغزاند، و اراده تو را سست کند.	آگاهی و اشراف از وضعیت دشمنان
1. خطبه 4 2. خطبه 212 3. حکمت 272	می‌خواستم زخم درون آنها را مداوا کنم، پیش از آن که غیر قابل علاج گردد.	اصلاح گری رهبر
1. خطبه 25 2. خطبه 131 3. خطبه 206	در سرزمین‌های تو اصلاح را ظاهر کنیم.	توجه حکومت به اصلاح امور و تلاش برای آن
1. نامه 36 2. خطبه 26 3. خطبه 173	صبر و استقامت را شعار خویش سازید که پیروزی می‌آورد.	استقامت در برخورد با فتنه

جدول شماره ۲ به دست آوردن مضامین (مقوله‌ها) از کدهای مفهومی

مضامین (مقوله‌ها)	کدهای مفهومی
تلاش مخالفان برای رسیدن به قدرت	ظهور مدعیان قدرت، تلاش دشمن برای بحران سازی، زیاده خواهی خواص، اتحاد دشمنان، قدرت گرفتن شورشیان، بروز ناامنی، جنگ طلبی، قدرت طلبی، پیمان شکنی، خیانت خواص.
گسترش ردایل اخلاقی و انحطاط اخلاق در جامعه	تفرقه، حيله گری، تظاهر به دینداری، ریاکاری، دو رویی، حسادت، کینه توزی، دنیا پرستی و پیروی از هوای نفس، آرزوی طولانی، تسلط شیطان، خود پسندی، ضعف و ناتوانی، فرار از مسئولیت، ترس، حرص، لجاجت، خیانت، فساد، جهل، سستی، شعار زدگی، امید به غیر خدا، دروغ و تهمت، دوری از خدا، کبر و غرور، عیب جوئی، گسترش گناه، فریب، بی تفاوتی نسبت به گناه، حرام خواری، فراموش آخرت، دوری از حق، گرایش به باطل.
تحریف دین و سوء استفاده از آن	تفسیر دروغین قرآن، رویگرداندن از قرآن، ایجاد بدعت و انحراف در دین، تظاهر به دینداری، پیروی از سنت‌های جاهلی، عدم پذیرش هدایت، سوء استفاده از دین، پیروی از شبهات، بی توجهی حکومت به سنت پیامبر (ص)، تکفیر مخالفان.
فشارهای اقتصادی	رشوه خواری، عدم پرداخت دستمزد کافی، مالیات سنگین، ناتوانی در کنترل بازار، بی توجهی و عدم رسیدگی به محرومان، رانت خواری اطرافیان، خیانت اقتصادی.
حاکمان و دولتمردان نالایق	بخل حاکم، نادانی حاکم، ستمکاری حاکم، حکومت فرد غیر عادل، تزلزل رای حاکم، رشوه خواری قاضی، زد و بند برای رسیدن به قدرت، انتخاب کارگزاران بد سابقه، کارمندان نالایق، نافرمانی نظامیان.
ناکارآمدی، خودکامگی و فساد حکومت	منت گذاشتن حکومت، خلف وعده حکومت، شتاب زدگی حکومت، بی توجهی به عقل و تجربه، ستم، خیانت به عهد، کشتن بی گناهان، بد رفتاری با مردم، استبداد، بی اعتمادی حکومت نسبت به مردم، عدم تفاوت بین نیکوکار و بد کار، ناکارآمدی قضات.

<p>نفوذ دشمن</p>	<p>امیدوار شدن دشمنان، وسوسه دشمن، پیروی از افراد گمراه، خوشبینی به دشمن، تظاهر به اسلام برای نفوذ، فعالیت منافقان در جامعه.</p>
<p>نهادینه شدن شبهات</p>	<p>گرایش به باطل، پذیرش بدعت، فریب خوردن، تردید میان حق و باطل، پیروی از شبهات.</p>
<p>تضعیف پایگاه مردمی حکومت</p>	<p>نافرمانی، بی اعتمادی به حکومت، فرار از میدان مبارزه، بدگمانی مردم، از بین رفتن حقوق متقابل مردم و حکومت.</p>
<p>آگاهی حاکمیت از اوضاع</p>	<p>آگاهی رهبر از شرایط، بهره‌مندی رهبر از علم و دانش، آگاهی و اشراف از وضعیت دشمنان، رصد اوضاع دشمن، تحلیل وضعیت دشمن، آگاهی و واقع بینی در مبارزه، روانشناسی و رفتار شناسی دشمن، شناخت شبهات دشمن به وسیله قرآن، تحلیل جامعه و شرایط آن، آگاهی از جریان‌های جامعه.</p>
<p>انجام اصلاحات</p>	<p>اصلاح گری رهبر، توجه حکومت به اصلاح امور و تلاش برای آن، وعده انجام اصلاحات پس از عبور از بحران.</p>
<p>اطاعت از رهبری و حاکمیت واحد</p>	<p>ضرورت وجود رهبر برای مقابله با بحران، اطاعت از رهبر، موفقیت در گرو اطاعت از رهبر، دعوت دشمن به اطاعت، اطاعت از فرماندهان، توجه به سلسله مراتب فرماندهی، عمل به وظایف، لزوم اطاعت مردم از کارگزاران، بیان ملاک اطاعت از کارگزاران، پرهیز از اقدامات خودسرانه.</p>
<p>بردباری و آرامش</p>	<p>استقامت در برخورد با فتنه، ثبات فکر، آرامش در مبارزه، اعتدال در دشمنی و دوستی، صبر و مدارا، پرهیز از شتاب زدگی، استواری در مقابل دشمن.</p>
<p>ترویج اخلاق</p>	<p>پرهیز از نیرنگ و فریب، بخشش در صورت پیروزی و پرهیز از انتقام جویی، دعوت به میانه روی، یکی بودن رفتار و گفتار رهبر، راستگویی رهبر، پرهیز از فتنه گری، پرهیز از رشوه، اخلاص، صبر و مدارا، پرهیز از دروغ، پرهیز از هوا و هوس، پرهیز از آرزوهای طولانی، پرهیز از دنیا طلبی، دوری از شهوات، پرهیز از مال حرام، تواضع، پرهیز از عیب جویی، دوری از خشم، پرهیز از بخل و حرص، پرهیز از تکبر و غرور، پرهیز از دشنام، پرهیز از لجباجت، پرهیز از افراط و تفریط، الگو سازی برای مردم، ارائه الگوی انسان کامل،</p>

	<p>پرهیز از پیروزی به هر قیمت، رعایت اصول اخلاقی در جنگ.</p>
<p>امکان تعدیل رفتار و عقب نشینی دشمن</p>	<p>جلب توجه دشمن به خدا و آخرت، شجاعت در برابر دشمن، تهدید دشمن، یادآوری افتخارات نظامی، دعوت به میانه روی، توجه به پیشنهاد صلح دشمن، امید به هدایت دشمن، دعوت دشمن به رفتار عادلانه، نصیحت دشمن، استدلال در برابر دشمن.</p>
<p>مقابله پلکانی با دشمنان</p>	<p>دعوت دشمن به رفتار عادلانه، نصیحت دشمن، جلب توجه دشمن به خدا و آخرت، دقت در برخورد با مخالفان و دشمنان، دقت در سخن گفتن با دشمنان، مقابله سریع با دشمن، برخورد پس از بررسی شرایط، تلاش برای یافتن راه حل غیر نظامی، برخورد مرحله‌ای با آشوب، عدم همکاری با دشمن متخاصم، ممانعت از تقویت دشمن، دعوت دشمن به اطاعت، تهدید دشمن، پرهیز از آغاز جنگ، بازخواست علت سرپیچی.</p>
<p>ایمان راسخ به خدا</p>	<p>جلب توجه دشمن به خدا و آخرت، پرهیز از بدعت در دین، مبارزه با سوء استفاده از دین، جهاد برای رضای خدا، پیروزی در اختیار خداست، توجه به خدا در لحظات حساس، عبادت و توجه به خدا، جلب نظر مردم به خدا، مناجات با خدا در میدان نبرد، طلب یاری از خدا، ترس از خدا، امید به خدا، توجه به امتحانات الهی، هشدار در مورد نافرمانی خدا، پرهیز از نافرمانی خدا، جلب رضایت خدا، پرهیز از توجه به غیر خدا، اطمینان به خدا، تقوا عامل دوری از فتنه و نجات انسان، دعوت به تقوا، خشم تنها در راه خدا.</p>
<p>استفاده از احکام دین</p>	<p>ملاک بودن احکام الهی در برابر دشمن، توجه به قرآن در کارها و حل مشکلات، حل مشکلات بر مبنای احکام دین، تعهد به اجرای احکام دین، جلب توجه جامعه به احکام خدا، حفاظت از دین و سنت و شریعت، توجه به حقوق الهی، شناخت شبهات دشمن به وسیله قرآن.</p>
<p>تلاش برای ایجاد صلح پایدار</p>	<p>دقت در سخن گفتن با دشمنان، دقت در رفتار دشمن پس از صلح، روانشناسی و رفتار شناسی دشمن، تلاش برای یافتن راه حل غیر نظامی، دقت کامل در معاهدات، پایبندی به معاهدات، پرهیز از نیرنگ و فریب، بخشش در صورت پیروزی و پرهیز از انتقام جویی، اعتدال در دشمنی و دوستی، دعوت به میانه روی، صلح دوستی و توجه به فواید صلح، توجه به</p>

	پیشنهاد صلح دشمن، سفارش به صلح، تعیین روش گفتگو با دشمن.
امکان بهره‌مندی از امدادهای الهی	توجه به حقوق الهی، جلب توجه جامعه به احکام خدا، اطمینان به خدا، پرهیز از نافرمانی خدا، جلب رضایت خدا، توجه به امتحانات الهی، امید به خدا، ترس از خدا، مناجات با خدا در میدان نبرد، جلب نظر مردم به خدا، پیروزی در اختیار خدا، جهاد برای رضای خدا، عبادت و توجه به خدا، طلب یاری از خدا.
اشراف اطلاعاتی بر دشمن	آگاهی و اشراف از وضعیت دشمنان، رصد اوضاع دشمن، تحلیل وضعیت دشمن، روانشناسی و رفتار شناسی دشمن، دقت در رفتار دشمن پس از صلح، آگاهی و واقع بینی در مبارزه، برخورد پس از بررسی شرایط.
تدارک جامعه برای مقابله با بحران‌ها	ضرورت مقابله با دشمن متجاوز و تعقیب او، مقابله سریع با دشمن، دفع فتنه با جهاد، پرهیز از سستی در مقابل فتنه، ممانعت از تقویت دشمن، دعوت از نخبگان برای شرکت در مبارزه، عدم همکاری با دشمن متخاصم، کسب آمادگی، جهاد برای رضای خدا، تشویق به جهاد و بسیج مردم، دعوت مردم به جهاد، هشدار در مورد ترک جهاد، روحیه دادن و تشویق ساکنان مناطق پرخطر، دعوت از مردم برای یاری حکومت، مشورت با مردم، دعوت مردم به وفاداری، تشکر از حضور مردم.
توجه به آخرت	جلب توجه دشمن به خدا و آخرت، جلب توجه مردم به آخرت، بیان آثار مثبت توجه به آخرت، توجه به آثار آخروی تصمیم‌های حکومتی، توجه رهبر و مسولان به آخرت، یاد مرگ.
تبلیغات مستمر برای حکومت	تکیه بر حقانیت خویش، تاکید بر مشروعیت حکومت، بیان خدمات حکومت، بدون بزرگنمایی و منت‌گذاری، مقایسه سوابق رهبران حکومت با سران مخالفان، بیان سوابق نیک حامیان حق، بیان فضائل شخصی در برابر دشمن، تمجید از یاوران حق، پاسخ به شایعات و ادعاهای دشمن، پاسخ به شبهات دشمن، سخن گفتن به موقع و تفهیم دیگران، استدلال در برابر دشمن.
حق‌طلبی و عدالت خواهی حکومت	حق‌طلبی حکومت، تلاش برای برپایی حق، عدالت خواهی، پرهیز حکومت از ظلم، هشدار در مورد حکومت ظالمان و عاقبت ظلم، مبارزه با ظلم، بیان عاقبت جدایی از حق، تاکید بر عدم انحراف از حق، شناخت حق، تلاش

	برای رفتار عادلانه.
پیشگیری از فساد اقتصادی و اداری و مقابله با آن	توزیع درست بیت المال، پرهیز از واگذاری رانت، مقابله با خاصه خواری، کنترل خواص جامعه و اطرافیان، سرزنش مفسدان اقتصادی، تحقیق در مفاسد اقتصادی، وعده مجازات افراد خاطی بدون ملاحظه جایگاه، پرهیز از رشوه، دستور مجازات خائنان، مقابله با احتکار، آزمودن کارمندان قبل از استخدام، نظارت بر کارمندان، پرهیز از انتخاب افراد بد سابقه، گرفتن عهد از کارگزاران، پرهیز کارگزاران از تجمل گرایی، پرهیز از مال حرام، انتخاب برترین افراد برای قضاوت، نظارت بر قضات، مبارزه با افراد فاسد.
جدیت در مقابله	مصمم بودن و قاطعیت در مقابله، شجاعت در برابر دشمن، ممانعت از تقویت دشمن، استواری در مقابل دشمن، استواری رهبر، دستور مجازات خائنان، استقامت در برخورد با فتنه، مقابله سریع با دشمن، دفع فتنه با جهاد، پرهیز از سستی در مقابل فتنه، تعیین صریح مواضع در مقابل دشمن، عدم همکاری با دشمن متخاصم.
تقویت روحیه تمام افراد جامعه	امید به آینده، مهربانی نسبت به نظامیان [سربازان]، روحیه دادن به نظامیان، کم اهمیت بودن تعداد دشمن، کم اهمیت بودن کمی نیروهای جبهه حق، پیروزی در اختیار خداست، تجلیل از شهدا، حمایت از تمام اقشار جامعه در مقابل دشمن، روحیه دادن و تشویق ساکنان مناطق پرخطر، ترمیم روحیه آسیب دیدگان نبرد، تشویق جامعه به اتحاد، تلاش حکومت برای اتحاد جامعه، پرهیز از تفرقه و مقابله با آن، طلب یاری از خدا، امید به خدا، رفع کینه از میان مردم، توجه به حقوق تمام اقشار جامعه، تشکر از حضور مردم، خدمت به مردم، مهربانی با مردم، خوشرویی با مردم، رفتار نیک با مردم، تجلیل از افراد مطیع و کارآمد، تشویق نظامیان شایسته.
روشنگری درباره دشمن	مقایسه سوابق رهبران حکومت با سران مخالفان، بیان فضائل شخصی در برابر دشمن، روشنگری در مورد فراریان و پناهندگان به دشمن، معرفی منافقان پیمان شکن، بیان سوابق منافقان، مبارزه با مدعیان دروغین، بیان سوابق دشمن، افشای تاکتیک منافقان، افشای نقشه و تاکتیک دشمن، پاسخ به شایعات و ادعاهای دشمن، پاسخ به شبهات دشمن، تجلیل از افرادی که با بدعت‌ها مقابله کردند، استدلال در برابر دشمن، بیان علل دشمنی، بیان موقعیت دشمن.

	<p>معرفی دشمن، بیان انحراف دشمن، افشای اعمال دشمن، دعوت یاران به معرفی دشمن، بیان روایت منسجم و منطقی از حوادث گذشته، هشدار در مورد نزدیکی به منافقان.</p>
شایسته‌سالاری	<p>دعوت از نخبگان برای شرکت در مبارزه، توجه به نخبگان برای اداره کشور، جذب نیروی با اخلاص، توجه به افراد شایسته، پرهیز از انتخاب مسئولان ناشایست، پرهیز از انتخاب افراد بد سابقه، انتخاب برترین افراد برای قضاوت، معاشرت و پرورش راستگویان، ارتباط رو در رو با مردم و نخبگان، دعوت مردم و نخبگان برای تحقیق در حق و باطل.</p>
انجام وظایف	<p>برنامه ریزی، عملگرایی، عملگرایی در مسائل معنوی، پرهیز از شعار، پایبندی به معاهدات، عمل به وظایف، توجه رهبر به وظایف اصلی، نظم در امور، مدیریت جامعه، توجه به اعتبار حکومت، هدایتگری رهبر.</p>
سرزئش و مجازات دشمنان و خائنان	<p>مذمت افراد نافرمان، مذمت افراد سست در جنگ، مذمت افراد سست، مذمت افراد غافل، مذمت خائنان و پیمان شکنان، مذمت فریب خوردگان از دشمن، مذمت مفسدان اقتصادی، مذمت نظامیان نافرمان.</p>
پاسداری از دین	<p>پرهیز از بدعت در دین، مبارزه با سوء استفاده از دین، تجلیل از افرادی که با بدعت‌ها مقابله کردند، امر به معروف و نهی از منکر در جامعه، تفسیر درست قرآن، تعهد به اجرای احکام دین، جلب توجه جامعه به احکام خدا، حفاظت از دین و سنت و شریعت، توجه به حقوق الهی، آموزش دینی مردم، ملاک بودن احکام الهی در برابر دشمن، آموزش معنوی کارگزاران و نظامیان.</p>
مدیریت نظامیان و امور جنگ	<p>پرهیز از آغاز جنگ، یادآوری افتخارات نظامی، رعایت اصول اخلاقی در جنگ، تعیین تاکتیک جنگی، صدور دستورات دقیق نظامی، دقت در توانمندی نیروهای نظامی، ارزش یابی نظامیان، تامین مالی نظامیان، تشویق نظامیان شایسته، ایجاد روابط خوب با نظامیان، مهربانی نسبت به نظامیان [سربازان]، اطاعت از فرماندهان، بیان وظایف نظامیان، مذمت نظامیان نافرمان، نكوهش فرمانده مغلوب و مقصر، توجه به سلسله مراتب فرماندهی، روحیه دادن به نظامیان، کم اهمیت بودن تعداد دشمن، کم اهمیت بودن کمی نیروهای جبهه حق، پیروزی در اختیار خداست، کسب آمادگی، جهاد برای رضای خدا، تشویق به جهاد و بسیج مردم، دعوت مردم به جهاد، هشدار در</p>

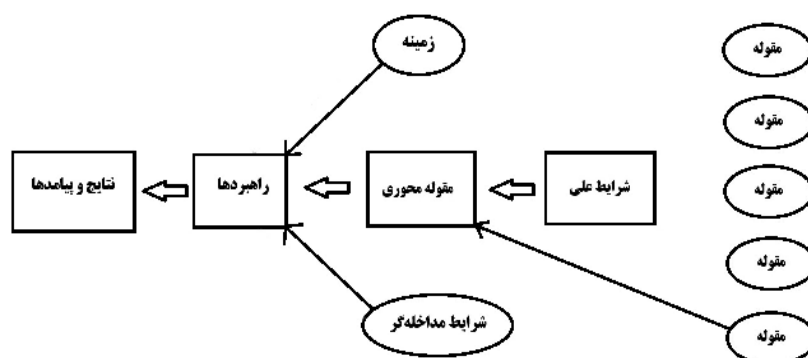
	مورد ترک جهاد، آموزش نظامی سربازان.
شفاف سازی و پاسخ گویی حکومت	یکی بودن رفتار و گفتار رهبر، مسئولیت پذیری حاکم، راستگویی رهبر، پاسخگویی رهبر، اعلام شفاف برنامه‌ها، شفافیت در مورد گذشته، شفاف سازی رهبر، شفافیت مسئولان با مردم، توجه رهبر به وظایف اصلی، بیان وظایف رهبر، مسئولیت پذیری کارگزاران، توجه به حقوق مردم و حاکمیت، توجه به حقوق تمام اقشار جامعه، توجه به تمام مردم، پرهیز از خلف وعده با مردم، تعیین صریح مواضع در مقابل دشمن، بیان شرایط بحرانی.
آموزش اقشار مختلف	پرهیز از نادانی، مذمت نادانی، آموزش مردم، دقت در مطالب آموزشی، آموزش دینی مردم، آموزش نظامی سربازان، آموزش معنوی کارگزاران و نظامیان، آموزش مقابله با بحران، تشویق جامعه به آموزش، آموزش کارگزاران برای انجام امور.
انذار جامعه	بیان عاقبت دشمن، هشدار در مورد عاقبت نافرمانی و هرج و مرج، بیان عاقبت ظالمان و نافرمانان، عبرت گرفتن از حوادث، عبرت گرفتن از دیگر ملت‌ها، هشدار در مورد نافرمانی خدا، هشدار به کارگزاران مناطق پر خطر، هوشیار سازی مردم، هشدار در مورد عاقبت نافرمانی از رهبر، هشدار در مورد حکومت ظالمان و عاقبت ظلم، هشدار در مورد نزدیکی به منافقان، هشدار در مورد ترک جهاد، بیان عاقبت جدایی از حق.
حفظ یکپارچگی	توجه به آثار اجتماعی کارها، اتحاد، توجه به تنوع اعتقادی مردم، آگاهی از جریان‌های جامعه، تشویق جامعه به اتحاد، تلاش حکومت برای اتحاد جامعه، پرهیز از تفرقه و مقابله با آن، رفع کینه از میان مردم.
رعایت مسائل امنیتی	دقت در مسائل امنیتی، نظارت بر کارمندان، پرهیز از انتخاب افراد بد سابقه، نظارت بر قضات، دقت در رفتار دشمن پس از صلح، رصد اوضاع دشمن، هشدار در مورد نزدیکی به منافقان، فریب نخوردن در فتنه.
کارآمدی نظام اداری	صدور دستورات برای کارگزاران، آزمودن کارمندان قبل از استخدام، اعلام دستور العمل جذب کارمندان، مراعات حال کارمندان، تامین مالی کارمندان، نظارت بر کارمندان، نظم در امور، نظارت بر قضات، تامین مالی و معنوی قضات، گرفتن عهد از کارگزاران، پرهیز کارگزاران از تجمل گرایی، بیان

	<p>جایگاه مسئولیت، توجه به افراد شایسته، پرهیز از انتخاب مسئولان ناشایست، توجه به حقوق مردم و حاکمیت، توجه به مشورت، ثبات فکر، تجلیل از افراد مطیع و کارآمد، پرهیز از انتخاب افراد بد سابقه.</p>
توجه به رشد و توسعه	<p>توجه به مالیات و بهبودی آن، مراعات حال مالیات دهندگان، بهبودی کشاورزی، تعامل سازنده با بازرگانان و صاحبان صنایع، توجه به آبادانی، توانمند سازی جامعه.</p>
جلب رضایت عمومی	<p>توجه به حقوق تمام اقشار جامعه، توجه به تمام مردم، توجه به تمام مردم، تشکر از حضور مردم، خدمت به مردم، انصاف در حق مردم، مهربانی با مردم، جلب رضایت مردم، حفظ آداب و سنن مردم، نزدیکی به مردم، ارتباط رو در رو با محرومان، ارتباط رو در رو با مردم و نخبگان، اختصاص بودجه مخصوص محرومان، بر طرف کردن نیاز به محرومان، خوشرویی با مردم، رفتار نیک با مردم، دعوت مردم و نخبگان برای تحقیق در حق و باطل، پرهیز از خسارت زدن به مردم، پرهیز از منت گذاشتن بر مردم، پرهیز از خلف وعده با مردم، حمایت از تمام اقشار جامعه در مقابل دشمن.</p>
همراهی مردم با حاکمیت	<p>تلاش برای رفتار عادلانه، توجه به آثار اجتماعی کارها، توجه به تنوع اعتقادی مردم، لزوم اطاعت مردم از کارگزاران، توجه به حقوق تمام اقشار جامعه، هوشیار سازی مردم، دعوت مردم برای یاری حکومت، توجه به تمام مردم، مشورت با مردم، تشکر از حضور مردم، نزدیکی به مردم، ارتباط رو در رو با محرومان، ارتباط رو در رو با مردم و نخبگان، خوشرویی با مردم، رفتار نیک با مردم، دعوت از مردم و نخبگان برای تحقیق در حق و باطل.</p>
بحران امنیتی	<p>تفرقه، بروز ناامنی، ظهور مدعیان قدرت، تلاش دشمن برای بحران سازی، قدرت گرفتن شورشیان، جنگ طلبی، قدرت طلبی، پیمان شکنی، خیانت خواص، فعالیت منافقان در جامعه، گرایش به باطل، پیروی از شبهات، ستمکاری حاکم، تکفیر مخالفان، کشتن بی گناهان.</p>

۲.۱.۲ مرحله دوم: کدگذاری محوری

در این مرحله نظریه پرداز داده بنیاد یک مقوله‌ی کدگذاری باز را انتخاب کرده و آن را در مرکز فرآیندی که در حال بررسی آن است (به عنوان مقوله یا پدیده‌ی مرکزی) قرار میدهد

و سپس دیگر مقوله‌ها را به آن ربط می‌دهد. این مقوله‌های دیگر عبارت‌اند از: شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر و پیامدها. (دانایی فر و امامی، ۱۳۸۶: ۸۴) این مرحله مشتمل بر ترسیم یک نمودار است که الگوی کدگذاری نامیده می‌شود و روابط فی‌مابین شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر و پیامدها را نمایان می‌کند.

شکل شماره ۱ کدگذاری نظریه پردازی داده بنیاد: از کدگذاری باز تا الگوی کدگذاری محوری (Creswell, 2005: p.401)

اگر الگوی کدگذاری را از راست به چپ نگاه کنیم، می‌بینیم که شرایط علی بر پدیده‌ی محوری اثر می‌گذارند، پدیده‌ی محوری و شرایط زمینه و مداخله‌گر بر راهبردها اثر می‌گذارند، و راهبردها بر پیامدها اثر می‌گذارند. (دانایی فر و امامی، ۱۳۸۶: ۸۴-۸۵)

۳.۱.۲ مرحله سوم: کدگذاری انتخابی

در این مرحله نظریه شکل گرفته و تبیین الگوی نظریه به دست می‌آید. (استراوس و کرین، ۱۳۹۷: ۵۸) به عبارت دیگر، کدگذاری انتخابی، یافته‌های مراحل کدگذاری قبلی را گرفته، مقوله یا پدیده‌ی محوری را - موضوع اصلی پژوهش - در نظر گرفته و به شکلی نظام‌مند آن را به دیگری مقوله‌ها ربط می‌دهد، روابط را اثبات می‌کند و مقوله‌هایی را به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، تکمیل می‌کند (دانایی فر و امامی، ۱۳۸۶: ۸۶-۸۷) و در واقع در این قسمت نظریه روایت می‌شود.

بررسی و دقت نظر در مطالبی که حول موضوع بحرانهای امنیتی در نهج البلاغه از امام علی (ع) روایت شده است نشان می‌دهد که هر چند بحرانهای امنیتی به صورت ناگهانی در یک جامعه رخ می‌دهد اما وقوع آن در اثر علل و عواملی است که ممکن است به مرور پدیدار شود که در این تحقیق از آن به شرایط علی تعبیر شده است. در نگاه نهج البلاغه هرگاه جامعهای دچار انحطاط اخلاقی شود و رذایل اخلاقی در آن گسترش یابد، دین مورد سوء استفاده و تحریف قرار گیرد و از مسیر اصلی خود خارج شود، حاکمان نالایق و مستبد زمام امور را به دست آورند، دشمنان در ارکان مختلف جامعه نفوذ کنند، شبهات مورد قبول مردم قرار گرفته و نهادینه شود، پایگاه مردمی حکومت تضعیف شود و مخالفان حکومت برای به دست گرفتن قدرت به تکاپو افتاده و تلاش کنند؛ جامعه در معرض پیدایش بحران امنیتی قرار می‌گیرد.

مضامین به دست آمده از نهج البلاغه نشان می‌دهد که لازم است تا حکومت در برابر این بحرانها راهبردهایی را اتخاذ کند که انجام اصلاحات، پاسداری از دین، اطاعت از رهبری و حاکمیت واحد، مدیریت کارهای نظامیان و امور جنگ، ترویج اخلاق، شفاف سازی و پاسخ گویی در قبال افکار عمومی، مقابله پلکانی با دشمنان، آموزش اقشار مختلف جامعه، استفاده از احکام دین، انذار جامعه، تلاش برای ایجاد صلح پایدار، حفظ یکپارچگی، تدارک جامعه برای مقابله با بحرانها، رعایت مسائل امنیتی، تبلیغات مستمر برای حکومت، روشنگری درباره دشمن، کارآمد کردن نظام اداری، شایسته سالاری، توجه به رشد و توسعه کشور، انجام وظایف حکومت، جلب رضایت عمومی، سرزنش و مجازات دشمنان و خائنان از آن جمله است.

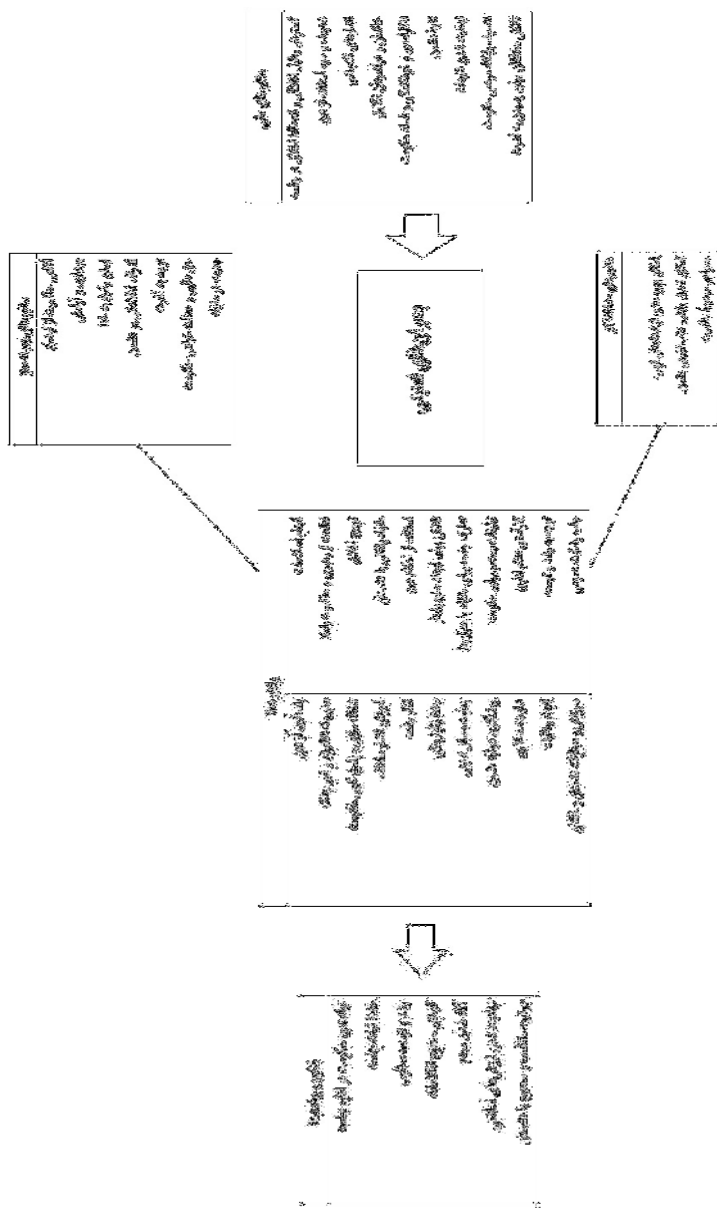
در قسمت شرایط زمینه ساز نیز عللی متعددی مانند جدیت حاکمیت برای مقابله با این بحران و حل مسال مربوط به آن، آگاهی حاکمیت از اوضاع، بردباری و آرامش، ایمان راسخ به خدا، اشراف اطلاعاتی بر دشمن، توجه به آخرت، حق طلبی و عدالت خواهی حکومت به دست آمد.

در قسمت شرایط مداخله گر نیز ۳ شرط امکان بهرهمندی از امدادهای الهی، امکان تعدیل رفتار و عقب نشینی دشمن و همراهی مردم با حاکمیت مشاهده شد. دانسته است که هرچند این متغیرها در مواجهه با بحرانهای امنیتی خارج از اراده‌ی حاکمیت است اما آگاهی نسبت به آن برای تدارک راهبردهای مناسب ضروری است.

آنچه پس از مقایسه مضامین و مقوله‌بندی آنان حول مقوله‌ی محوری به دست آمد نشان می‌دهد که راهبردهای ارائه شده در نهج البلاغه که ناظر بر شرایط علی و متغیرهای زمینه‌ای و مداخله‌گر ارائه شده است سرانجام به توانمندی حکومت در اداره جامعه، حفظ امنیت و ثبات جامعه، رشد و توسعه مطلوب مملکت، گردش صحیح اطلاعات در جامعه، آگاه شدن مردم نسبت مسائل، نهادینه شدن ارزشهای اسلامی در جامعه و برخورد متناسب و صحیح با دشمنان میانجامد و مقابله‌ی موثر حاکمیت با بحرانهای امنیتی را رقم می‌زند و امنیت پایدار را به ارمغان می‌آورد.

۲.۲ نگارش و ارائه مدل

نظریه پردازان داده بنیاد، مدل مد نظر خودشان را به اشکال مختلفی ارائه می‌کنند. برای اطلاعات بیشتر بنگرید به: دانایی فر و امامی، (89: 1386) در تحقیق حاضر برای ارائه مدل از شکل کدگذاری بصری و داستانی که به شکل روایی نوشته می‌شود استفاده می‌کنیم.

شکل شماره ۲ الگوی کدگذاری بصری به عنوان نمونه‌ای از ارائه نظریه داده بنیاد

این نمونه از ارائه نظریه داده بنیاد بر اساس الگوی کدگذاری بصری کرسول تنظیم شده است (Creswell, 2005: p.408).

۲.۲.۲ الگوی روایی ارائه‌ی مدل

بحران‌های امنیتی از دیدگاه امام علی (ع) (در نهج البلاغه در اثر عواملی مانند صدمه دیدن اخلاق، دین و اقتصاد در جامعه، ناکارآمدی و فساد حکومت، رواج شبهات، تضعیف پایگاه مردمی حکومت و فعالیت مخالفان به وجود می‌آید. که برای مهار آن حکومت باید راهبردهایی را اتخاذ کند که در آن با تکیه بر دین اصلاحات در حکومت و جامعه صورت گیرد. رفتار کارگزاران کنترل شود و نظام سیاسی تحت رهبری یک واحد برای ایجاد صلح پایدار و حفظ یکپارچگی و کارآمدی تلاش کند. در عین حال خود را ملزم به پاسخگویی و شفاف سازی با مردم بداند و با انجام درست وظایف و شایسته‌سالاری به رشد و توسعه و جلب رضایت عمومی توجه کند.

در این میان ضمن آموزش و انذار مردم، با تبلیغات مستمر و روشنگری در باره‌ی دشمن جامعه را آگاه نماید تا برای مقابله با بحران آماده شوند. اگر کار به رویاری رسید به صورت پلکانی و مرحله به مرحله عمل کند و در نهایت دشمنان و خائنان را مجازات نماید. حکومت موظف است در تمامی این موارد اخلاق مداری و دینداری را سرلوحه خود قرار دهد.

اگر راهبردهای به دست آمده به صورت اثرگذاری در بحران‌ها به کار گرفته شود حکومت موفق به برخورد متناسب و صحیح با دشمنان شده و توانمندی‌اش در اداره‌ی جامعه بالا رفته و با حفظ ثبات جامعه رشد و توسعه مطلوب حاصل می‌شود. گردش صحیح اطلاعات نیز آگاهی مردم و نهادینه شدن ارزش‌های اسلامی را به دنبال خواهد داشت و مقابله‌ی موثر با بحران‌ها به ثمر می‌نشیند.

۳. نتیجه‌گیری

بحرانهای امنیتی یکی از بزرگترین چالشهای پیش روی حکومتها در طول تاریخ بوده و هر حکومتی با توجه به خاستگاه فکری و مبانی اعتقادی خود کوشیده تا راهبردهایی برای عبور از این چالش مهم که نه تنها امنیت و آرامش را مختل میکند بلکه میتواند بقای حکومت و جامعه را نیز تهدید کند به کار ببندد.

در این پژوهش که با هدف ارائه‌ی تدابیر مقابله‌ی موثر حاکمیت با بحرانهای امنیتی از دیدگاه امام علی (ع) به مطالعه‌ی نهج البلاغه پرداخته شد و تلاش بر آن بود تا سخنان حضرت را که ناظر به بحرانهای امنیتی فرموده گردآوری شود و سپس با استفاده از روش داده بنیاد مورد بررسی قرار گیرد. پس از مطالعه بیانات امام علی (ع) در نهج البلاغه ۴۱۴ مفهوم اولیه از میان فرمایشهای حضرت استخراج شد. سپس با دسته بندی آن مفاهیم بر اساس وجوه اشتراکیشان ۴۴ مقوله به دست آمد که در نهایت به مدلی منجر شد که در آن ۹ متغیر علی، ۷ متغیر زمینه ساز، ۳ متغیر مداخله‌گر وجود دارد و شامل ۲۲ راهبرد برای مقابله است که در نهایت به ۷ نتیجه و پیامد میرسد.

در این میان آسیب دیدن دین و اخلاق، ناکارآمدی حکومت، تلاش دشمنان و تضعیف جایگاه حکومت نزد مردم از مهمترین متغیرهای علی است و آگاهی، ایمان، آرامش، حق طلبی و جدیت از مهمترین متغیرهای زمینه ساز است که در کنار متغیرهای مداخله‌گری چون امدادهای الهی، امکان تعدیل دشمن و همراهی مردم با حاکمیت در راهبردها تاثیر می‌گذارند. مهمترین راهبردهای به دست آمده در این پژوهش نیز اطاعت از رهبری واحد، انجام اصلاحات بر مبنای اخلاق و دین، آموزش و تدارک جامعه، کارآمدی، شفافیت، مقابله پلکانی و مجازات دشمنان میباشد که مهمترین نتایج آن نیز نهادینه شدن ارزشهای اسلامی، توانمندی حکومت، حفظ ثبات جامعه رشد و توسعه است. علاوه بر این موارد پژوهش حاضر نشان داد که میتوان از روش داده بنیاد برای استخراج مفاهیم از نهج البلاغه استفاده کرد و فرمایشات امام علی (ع) را در قالب مدلهای روشمند ارائه نمود که انجام این مهم میتواند ضمن پاسخگویی به نیازهای جامعه به رشد و توسعه‌ی علوم انسانی اسلامی کمک کند.

با توجه به اینکه در دوران معاصر اغلب بحرانهای امنیتی که دامنگیر جهان اسلام میشود ریشه در طراحی و فعالیت دشمنان خارجی اسلام دارد، پیشنهاد میشود که پژوهشهایی در زمینه‌ی نحوه‌ی مقابله حکومت اسلامی با بحرانهای امنیتی که منشاء خارجی دارند انجام شود تا علاوه بر استفاده از این ظرفیت مغفول نهج البلاغه راهکارهای مناسب برای مقابله با دشمنان خارجی اسلام در اختیار مردم مسلمان و مسئولان جامعه‌ی اسلامی قرار گیرد.

کتاب‌نامه

- ابن فارس، ابی‌الحسین احمد (۱۴۰۴). معجم مقاییس اللغة، تحقیق عبدالسلام محمد هارون، ج ۱، قم: مکتب الاعلام الاسلامی.
- استراوس، انسلم، کرین، جولیت (۱۳۹۷). مبانی پژوهش کیفی فنون و مراحل تولید نظریه‌ی زمینه‌ای، ترجمه ابراهیم افشار، تهران: نشر نی.
- افتخاری، اصغر (۱۳۹۳). تحلیل الگوی آزادی و امنیت، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال دوم، شماره هشتم، ص ۸۳-۹۹.
- الهی زاده، محمد حسن (۱۳۹۵). بازنمایی جایگاه امنیت انسانی در سیره‌ی حکومت امام علی (ع) بر مبنای فرامین حکومتی، فصلنامه پژوهش‌نامه نهج البلاغه، سال چهارم، شماره پانزدهم، ص ۴۱-۵۸.
- ایمان، محمد تقی، (۱۳۹۱). روش شناسی تحقیقات کیفی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- بهریزی لک، غلامرضا، علی یاری، حسن (۱۳۹۶). کاربرد روش تحقیق نظریه داده بنیاد در استخراج نظریه از متون دینی، فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، سال بیست و یکم، شماره چهارم، ص ۵۴۹-۵۶۶.
- پاشایی هولاسو، امین، شعبانی، محمد رضا، استکی، جواد (۱۳۹۶). شناسایی عوامل مؤثر بر تحقق امنیت ملی در نهج البلاغه، فصلنامه پژوهش‌نامه نهج البلاغه، سال پنجم، شماره هجدهم، ص ۳۴-۵۳.
- تاجیک، محمد رضا (۱۳۷۹). مدیریت بحران، تهران: انتشارات جلالی.
- جمعی از نویسندگان (۱۳۸۶). مدیریت بحران با رویکرد امنیت عمومی ۱، تهران: معاونت آموزش ناجا.
- حسینی، حسین (۱۳۸۵). بحران چیست و چگونه تعریف میشود؟، فصلنامه امنیت، سال پنجم، شماره اول و دوم، ص ۷-۵۱.
- خان احمدی، اسماعیل (۱۳۹۱). امنیت پایدار در نظام سیاسی اسلام از منظر نهج البلاغه، فصلنامه آفاق امنیت، سال پنجم، شماره پانزدهم، ص ۱۴۹-۱۸۷.
- خضری، احمد رضا، حیدری آقایی، محمود، خانجانی، قاسم، فلاح زاده، حسین، محمدی، رمضان (۱۳۸۸). تاریخ تشیع، ج ۱، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه-سمت.
- خنیفر، حسین، مسلمی، ناهید (۱۳۹۶). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی، ج ۱، تهران: انتشارات نگاه دانش.
- دانایی فرد، حسن، امامی، مجتبی (۱۳۸۶). استراتژی‌های پژوهش کیفی: تاملی بر نظریه پردازی داده بنیاد، اندیشه مدیریت، سال اول، شماره دوم، ص ۶۹-۹۷.
- دینوری، ابوحنیفه احمد بن داود (۱۳۳۸). اخبار الطوال، تحقیق عبدالمنعم عامر، قم: منشورات الرضی.
- رضی، سید محمد بن حسین (۱۳۸۳). نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم: انتشارات پارسایان.
- ستوده نیا، محمد رضا، جانی پور، محمد (۱۳۹۱). الگوی مدیریت بحران‌های سیاسی - اجتماعی از منظر امیرالمومنین علی (ع)، پژوهش‌نامه علوی، سال سوم، شماره دوم، ص ۲۷-۵۲.

- قائدی، محمد رضا (۱۳۸۲). مولفه‌های نظری بحران، فصلنامه راهبرد، سال دوازدهم، شماره بیست و هشتم، ص ۳۱۷-۳۳۲.
- کینگ، گری، کریستوفر موری (۱۳۸۳). باز اندیشی در امنیت انسانی، مترجم مرتضی بحرانی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال هفتم، شماره چهارم، ص ۱-۲۵.
- منصوریان، یزدان، (۱۳۸۶). نظریه مبنایی و کاربرد آن در تحقیق، فصلنامه پژوهش‌های تربیتی، سال نوزدهم، شماره نهم، ص ۱-۲۴.
- مهرابی، امیر حمزه، خنیفر، حسین، امیری، علی نقی، زارعی متین، حسن، جندقی، غلامرضا، (۱۳۹۰). معرفی روش شناسی نظریه داده بنیاد برای تحقیقات اسلامی، مدیریت فرهنگ سازمانی، سال نهم، ش بیست و سوم، ص ۵-۳۰.
- نوبری، علیرضا، اسماعیلی، علی (۱۳۹۹). مفهوم شناسی امنیت در قرآن و زمینه‌های شکلگیری آن با تاکید بر روش معناپژوهی ایزوتسو، فصلنامه علمی امنیت ملی، سال دهم، شماره سی و ششم، ص ۲۴۳-۲۷۰.

Creswell, J. W. (2005). *Educational research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (2 edition).